

Οικογενειακές σχέσεις



ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- ❖ Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την πολυπλοκότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται εντός του οικογενειακού θεσμού (ρόλοι, αξίες, πρότυπα, σχέσεις αγάπης, αμοιβαιότητας, εξουσίας κ.λπ.), έτσι όπως καταγράφονται σε κείμενα της νεοελληνικής και της παγκόσμιας λογοτεχνίας.
- ❖ Να μελετήσουν μέσα από λογοτεχνικά κείμενα τις διαχρονικές σχέσεις αγάπης και αφοσίωσης μεταξύ των μελών της οικογένειας (μητέρα – παιδί, παππούς ή γιαγιά – εγγόνι κ.ά.).
- ❖ Να παρακολουθήσουν την αλλαγή των σχέσεων που έχουν επιφέρει στα μέλη της οικογένειας ο σύγχρονος τρόπος ζωής και τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής μας.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

A. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ο καθηγητής εκτός από την ανάγνωση και τη μελέτη μεμονωμένων κειμένων της θεματικής ενότητας μπορεί να προχωρήσει και σε συνδυαστικές αναγνώσεις με κείμενα από άλλες ενότητες, όπου απαντώνται επίσης περιπτώσεις οι οποίες αφορούν οικογενειακές σχέσεις (π.χ. η μορφή της μάνας στο καρπαθιακό νανούρισμα και στη «Δέησι» του Κ.Π. Καβάφη· η μορφή του πατέρα στο αφήγημα του Ί. Καλβίνο ή η μορφή του θείου στο αφήγημα του Κ. Ντίκενς κ.ο.κ.). Μπορεί επίσης να στηριχτεί στο εικαστικό υλικό που συνοδεύει τα κείμενα της θεματικής ενότητας και να γίνουν παρατηρήσεις σχετικά με το πώς αναπαριστάνονται σ' αυτό τα μέλη της οικογένειας και οι οικογενειακοί δεσμοί. Χρήσιμες μπορεί να φανούν οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις που παρατίθενται, καθώς προσφέρονται για να ανατεθούν εργασίες στους μαθητές.

B. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τα παράλληλα κείμενα προτείνονται για να παρουσιαστεί και να συζητηθεί με όσο το δυνατό μεγαλύτερη πληρότητα η ποικιλομορφία των οικογενειακών σχέσεων. Έτσι, ο διδάσκων μπορεί να βρει στη συνοδευτική βιβλιογραφία κείμενα που αναφέρονται σε διαφορετικές μορφές συναισθημάτων: κυρίως από την πλευρά των παιδιών προς τον πατέρα, τη μητέρα, τον παππού και τη γιαγιά, τον αδερφό, αλλά και αντίστροφα.

Γ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗ

Με την ολοκλήρωση της ενότητας ή σε κάποιο ενδιάμεσο στάδιο αυτής, ο διδάσκων μπορεί να αναθέσει διάφορες ατομικές ή ομαδικές εργασίες. Η αναζήτηση αρχαιοελληνικών μύθων που να αναφέρονται σε σχέσεις μεταξύ αδερφών (ή άλλων συγγενικών προσώπων) θα συνδέσει το μάθημα της λογοτεχνίας με πανανθρώπινες αξίες, όπως είναι η αδερφική αγάπη (πρβ. το μύθο των Διόσκουρων) ή η αγάπη της μάνας (πρβ. τη μέριμνα της Θέτιδας για τον Αχιλλέα) κ.ο.κ. Αντίστοιχα, ο προβληματισμός των μαθητών σχετικά με τον καταμερισμό των εργασιών ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας σε διαχρονικό και συγχρονικό επίπεδο, η επισήμανση των αλλαγών που έχουν επέλθει στις σχέσεις μεταξύ παιδιών και γονιών σε σύγκριση με παλαιότερες εποχές (πράγμα που μπορεί να επιτευχθεί και με συνεντεύξεις από ηλικιωμένα άτομα), η συγκέντρωση των νέων δεδομένων που ο σύγχρονος τρόπος ζωής διαμορφώνει στο εσωτερικό του οικογενειακού θεσμού και στις σχέσεις μεταξύ των μελών μιας οικογένειας κ.ά. θα βοηθήσουν τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν το ρόλο τους ως ενεργών μελών και ως βασικών συνδετικών κρίκων στο πλαίσιο μιας οικογένειας. Μέσα από τέτοιες εργασίες θα συνδεθεί το λογοτεχνικό φαινόμενο με τη ζωή, με τη συναισθηματική εμπειρία και με τους προβληματισμούς των μαθητών.

Άγγελος Σικελιανός

Της μάνας μου

Πηγή

Άγγελος Σικελιανός, «Αλαφροϊσκιωτος», *Λυρικός Βίος*, τόμ. 1, Οι φίλοι του βιβλίου, Αθήνα 1946, σ. 38-39.

Στόχοι

- ❖ Να εκτιμήσουν και να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές το ρόλο της μητέρας στη ζωή των μικρών παιδιών αλλά και των ενηλίκων.
- ❖ Να γνωρίσουν τον ποιητή Άγγελο Σικελιανό μέσα από ένα ποίημα-ύμνο στη μορφή της μητέρας.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Η μητρότητα ως διαρκής και ανιδιοτελής προσφορά, αγάπη και στοργή. Η προστασία της μητέρας στο παιδί της.
- ❖ Η αγάπη του παιδιού προς τη μάνα ως αντίδωρο αγάπης και ως αναγνώριση της προσφοράς της.
- ❖ Η μητρική μορφή πηγή έμπνευσης και δημιουργίας.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Είναι γνωστό από τη σχετική με τον Άγγ. Σικελιανό βιβλιογραφία ότι ο *Αλαφροϊσκιωτος* αποτελεί μορφή λυρικής αυτοβιογραφίας του νεαρού ποιητή, στην οποία μας αποκαλύπτει τις ποιητικές του καταβολές και τους παράγοντες που διαμόρφωσαν την ποιητική του προσωπικότητα. Στο πρώτο αυτό μεγάλο ποίημά του ο Άγγ. Σικελιανός αναδεικνύει ένα βασικό μοτίβο του έργου του, που είναι η συστηματική αναφορά στη δική του προσωπικότητα. Επηρεασμένος από την πανάρχαιη αντίληψη που διέκρινε στον ποιητή μια φύση προικισμένη με τη σφραγίδα της δωρεάς (ένα είδος προφήτη), στον *Αλαφροϊσκιωτο* οδηγείται συχνά στην εξύμνηση αυτής της ιδιαιτερότητας. Αυτή η αντίληψη καταφαίνεται στην παρακάτω στροφή που προηγείται του ανθολογημένου αποσπάσματος:

*Ακούστε, ακούστε με! Αν ετρέμανε
στην κούνια τα βυζασταρούδια,
εμένα με νανούρισαν
των αντρειωμένων τα τραγούδια.
Εμέ, λεχώνα η μάνα μου,
στη μπόρα τη μαρτιάτικη
που 'χε τα ουράνια ανοίξει,
εσκώθη και με πήρε στην αγκάλη της,
τον πρώτο κεραυνό για να μου δείξει!*

Ύστερα από αυτούς τους στίχους ακολουθεί ο ύμνος στη μητέρα του (έτσι θα πρέπει να εκληφθεί ο τίτλος «Της μάνας μου»), την οποία παρουσιάζει ως καθαγιασμένη μορφή,

με επίθετα και χαρακτηρισμούς που ανακαλούν τη μορφή της Παναγίας («εφταπάρθενη», που παραπέμπει στο επίθετο «αιεipάρθενη» της Παναγίας· η μητρική αγκαλιά-ουρανός παραπέμπει σε «παντοκρατορικές» στοργικές απεικονίσεις της Παναγίας). Αλλά, καθώς το ποίημα είναι και «ποίημα ποιητικής», η αναφορά στον εαυτό του γίνεται στους δύο τελευταίους στίχους, όπου η μάνα εμφανίζεται ως τροφοδότης της ποιητικής πνοής του παιδιού της, με τη μεταφορική πρωτότυπη εικόνα, όπου το παιδί αντί για γάλα θηλάζει φωτιά και γι' αυτό λάμπει σαν άστρο που δίνει τα φώτα του στους ανθρώπους (μέσω βέβαια του ποιητικού του λόγου). Η αντίληψη αυτή για τους ποιητές είναι παλαιά (ήδη από τα χρόνια του Ομήρου, όπως φαίνεται από τις επικλήσεις στη θεϊκή μούσα) και αυτό υποδηλώνει ο στίχος «να πω το λόγο τον παλιό».

Διαθεματική εργασία

Να αναζητήσουν οι μαθητές σημαντικές μητρικές μορφές από τη μυθολογία (Δήμητρα, Θέτις, Δανάη κ.ά.) και την ιστορία, αλλά και περιπτώσεις ανθρώπων στη ζωή των οποίων η μητέρα έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους στην τάξη.

Βιβλιογραφία

Για τον Άγγελο Σικελιανό βλ. το αφιέρωμα του περιοδικού *Νέα Εστία* (Χριστούγεννα 1952) και τις ακόλουθες μελέτες: Θεόδωρος Ξύδης, *Άγγελος Σικελιανός*, Ίκαρος, Αθήνα 1978. Παντελής Πρεβελάκης, *Άγγελος Σικελιανός*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1984. Αθηνά Βογιατζόγλου, *Η Μεγάλη Ιδέα του λυρισμού. Μελέτη του Προλόγου στη Ζωή του Σικελιανού*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999.

Για τη μητρική μορφή στη λογοτεχνία για εφήβους βλ. τη μελέτη της Σοφίας Χατζηδημητρίου-Παράσχου, «Η γυναίκα ως μητρική μορφή στα σύγχρονα μυθιστορήματα για εφήβους και νέους» στο *Η γυναίκα στη σύγχρονη νεοελληνική λογοτεχνία. Εισηγήσεις επιστημονικού συνεδρίου*, Ομπρέλα, Αθήνα 1998, σ. 120-127.

Για λογοτεχνικά κείμενα με θέμα τη μητέρα βλ. τις δύο ανθολογίες *Για τη μάνα*, εκδ. Μαρής, Αθήνα 1956, και *Τα ωραιότερα ποιήματα για τη μάνα*, ανθολόγηση Θανάσης Α. Καστανιώτης – Θανάσης Θ. Νιάρχος, Καστανιώτης, Αθήνα 1999³.

Εμμανουήλ Ροΐδης

Η εορτή του πατρός μου

Πηγή

Εμμανουήλ Ροΐδης, *Άπαντα*, τόμ. 5 (1894-1904), φιλολογική επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Ερμής, Αθήνα 1998, σ. 118-120.

Στόχοι

- ❖ Να γνωρίσουν ένα αντιπροσωπευτικό διήγημα του Εμμ. Ροΐδη και να απολαύσουν την ειρωνική γλώσσα και το σαρκαστικό χιούμορ του.
- ❖ Να πληροφορηθούν, να προβληματιστούν και να συζητήσουν οι μαθητές γύρω από ένα παλαιό μοντέλο αγωγής των παιδιών· να το συγκρίνουν στη συνέχεια με τις δικές τους εμπειρίες.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Ονομαστικές γιορτές γονέων και παιδιά. Τυπικότητα και πραγματική αγάπη.
- ❖ Παιδαγωγικές αντιλήψεις της μεγαλοαστικής οικογένειας (χρήση του πληθυντικού αριθμού, υπερβολικές προσφωνήσεις, «φροντιστήριο» συμπεριφοράς).
- ❖ Το πρόβλημα της κατανόησης και της ουσιαστικής επικοινωνίας ανάμεσα σε γονείς και παιδιά.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Το διήγημα εντάσσεται στον κύκλο των «αυτοβιογραφικών» έργων του Εμμανουήλ Ροΐδη και η δράση του εκτυλίσσεται στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σύρο. Σ' αυτό απαντώνται μερικά από τα γνωρίσματα που έχει επισημάνει η κριτική για το συγγραφέα της *Πάπισσας Ιωάννας*, όπως είναι η παντελής έλλειψη αισθηματισμού, ο ψυχρός αυτοέλεγχος, η ειρωνεία και ο σαρκασμός. Ο Ροΐδης δεν απευθύνεται στην ψυχή αλλά στη διάνοια του αναγνώστη και στοχεύει στο να προσφέρει αισθητική απόλαυση και πνευματική καλλιέργεια με τη λιτή ακριβολογία και τη σπινθηροβόλα ειρωνική γλώσσα.

Αντλώντας στοιχεία από την αφήγηση, οι μαθητές μπορούν να αντιληφθούν το μοντέλο της παρουσιαζόμενης οικογένειας, δηλαδή την απόμακρη στάση του πατέρα, την εμμονή της μητέρας σε εξωτερικούς τύπους, την προσποίηση στις μεταξύ τους σχέσεις κ.λπ.

Με αφορμή το συγκεκριμένο περιστατικό της γιορτής, οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν θέματα που αφορούν τις σχέσεις των μελών μιας οικογένειας, να σχολιάσουν τη διαφορά ανάμεσα στην τυπικότητα και το σεβασμό, ανάμεσα στην υποκριτική και την ειλικρινή αγάπη.

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι, αν και ένθερμος υποστηρικτής της δημοτικής, ο Εμμ. Ροΐδης γράφει στην καθαρεύουσα, επειδή αυτή εξυπηρετεί την ειρωνική διάθεσή του και γενικότερα τη σάτιρα. Για παράδειγμα, στο σημείο που απαγγέλλει τον αρχαϊζοντα χαιρετισμό «Πάνσεπτε και Αγαπητέ μοι Πάτερ...» σαρκάζει ουσιαστικά τη γλώσσα και την αδυναμία της να εκφράσει το συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου.

Ο φιλόλογος μπορεί να μιλήσει για το λεκτικό χιούμορ, που σχετίζεται με τις στομφώδεις εκφράσεις, και για το χιούμορ που προκύπτει από τα συμβάντα (καταστασιακό χιούμορ) και εντοπίζεται στη σχέση με τη μητέρα («διά κάθε μουντζούρα ελάμβανα από τη μητέρα μου και έναν μπάτσον»), στην περιγραφή της εικόνας του πατέρα («φαλακρός με φεσάκι κεντητό») και στο ατύχημα με τη γλάστρα.

Παράλληλο κείμενο

Εμμανουήλ Ροΐδη «Μονόλογος ευαισθήτου», *Τα Άπαντα*, τόμ. 2, επιμέλεια Ε.Π. Φωτιάδου, Αθηναϊκά Εκδόσεις, Αθήνα 1960.

Συμπληρωματικές εργασίες

1. Να προσέξουν οι μαθητές σε ποια σημεία του διηγήματος κάνει λόγο ο αφηγητής για την εξωτερική εμφάνιση του πατέρα του και πώς τον παρουσιάζει.
2. Να βρεθούν χωρία που να μαρτυρούν την κακή οικονομική κατάσταση της οικογένειας του αφηγητή.
3. Να εντοπίσουν οι μαθητές τα σημεία όπου ο Εμμ. Ροΐδης ειρωνεύεται έμμεσα την καθαρεύουσα και την αρχαϊζουσα γλώσσα.

Βιβλιογραφία

Διαβάζω, τχ. 96 (13.6.1984).

Εμμανουήλ Ροΐδης, επιμέλεια Παράσχος Κλέων, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 20, Αετός.

Μπέζας Δονάτος, «Εμμανουήλ Ροΐδης», *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τόμ. 5, Σοκόλης, Αθήνα 1996, σ. 8-95.

Χάρτης, τχ. 15 και 16 (Μάιος και Ιούλιος 1985).

Λάμπρος Πορφύρας

Το στερνό παραμύθι

Πηγή

Λάμπρος Πορφύρας, *Άπαντα*, Ι.Γ. Βασιλείου, Αθήνα 1982³, σ. 133.

Στόχοι

- ❖ Να αντιληφθούν οι μαθητές τα αισθήματα αγάπης, τρυφερότητας και νοσταλγίας που εκφράζει ο ποιητής για τη γιαγιά του. Να εκφράσουν και ανάλογα δικά τους συναισθήματα.
- ❖ Να συνειδητοποιήσουν ότι τα αγαπημένα οικογενειακά πρόσωπα, κι όταν φύγουν από τη ζωή, εξακολουθούν να ζουν στη σκέψη και την καρδιά μας.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Η γιαγιά και η ενδοοικογενειακή προσφορά της (ο ηθοπλαστικός χαρακτήρας της).
- ❖ Η παραμυθητική σημασία του ρόλου της γιαγιάς (συνδυασμός του παραμυθιού ως είδους με την παρηγορητική θέση της στην οικογένεια).
- ❖ Η ομορφιά της ζωής και η νομοτέλεια του θανάτου.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Η γιαγιά παρουσιάζεται στις τελευταίες στιγμές της, στο οριακό σημείο της μετάβασης από τη ζωή στο θάνατο. Ο ποιητής μνημονεύει την παρουσία της και τη μεγάλη προσφο-

ρά της, συνδυάζοντας το μυστηριακό γεγονός του θανάτου με το μυστήριο και τη μαγεία των παραμυθιών, με τα οποία η γιαγιά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη. Έτσι, ο θάνατος αποκτά παραμυθιακή διάσταση και αποβάλλει την τρομερή και αποτρόπαια μορφή του. Αξίζει να προσέξουν οι μαθητές ότι το ποίημα κινείται ανάμεσα στην πραγματικότητα (θάνατος) και τη φαντασία (παραμύθι). Η πρώτη στροφή έχει ατμόσφαιρα παραμυθιού, η δεύτερη παρουσιάζει τη γιαγιά στη νεκρική κλίνη, η τρίτη αναφέρεται σε παραμυθιακούς ήρωες και η τελευταία συνδυάζει το πραγματικό («η μάνα μου έχει γονατίσει κάτω»), το παραμυθικό («μια φορά κι έναν καιρό») και το μεταφυσικό («ο Αρχάγγελος»). Το περιεχόμενο προσφέρεται γενικά ως μέσο εξοικείωσης του παιδιού με την έννοια του θανάτου. Αξίζει να επισημανθεί ο απλός και χαμηλόφωνος τόνος του ποιήματος, ταιριαστός στη θλίψη του ποιητή.

Συμπληρωματικές εργασίες

1. Να ανατεθεί στους μαθητές να γράψουν ένα αφηγηματικό κείμενο για τη γιαγιά ή τον παππού τους.
2. Να διαβάσουν το διήγημα της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου «Η γιαγιά» και να το συγκρίνουν με το ποίημα ως προς το θέμα της αγάπης του εγγονού προς τη γιαγιά.

Διαθεματική εργασία

Να δημιουργήσουν οι μαθητές ένα προσωπικό οικογενειακό λεύκωμα με φωτογραφίες των μελών της οικογένειάς τους και με μικρά κείμενα για το καθένα από αυτά.

Παράλληλο κείμενο

Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, «Η γιαγιά», *Διηγήματα*, εισαγωγή – φιλολογική επιμέλεια Γιάννης Παπακώστας, Οδυσσέας, Αθήνα 1987, σ. 171-173.

Βιβλιογραφία

Ποιήματα για το πρόσωπο της μητέρας υπάρχουν συγκεντρωμένα στον τόμο *Τα ωραιότερα ποιήματα για τη μάνα*, Καστανιώτης, Αθήνα 1998· για το πρόσωπο της αδελφής βλ. *Το τραγούδι της αδελφής μου* του Γιάννη Ρίτσου, Κέδρος, Αθήνα 1966⁶· για τα συγγενικά πρόσωπα της οικογένειας βλ. τα ποιήματα του Γ.Θ. Βαφόπουλου «Ο πατέρας», «Η μητέρα», «Μνήμη αδελφής» I και II (στη συλλογή *Τα ποιήματα*, Κέδρος, Αθήνα 1978, στις σ. 235-236, 238 και 239-241, αντιστοίχως). Δείτε, επίσης, το αφήγημα του Γιώργου Ιωάννου «Σκέφτομαι τον πατέρα μου», *Εφήβων και μη*, Κέδρος, Αθήνα 1985⁶, σ. 42-45. Τέλος, για την επιστροφή στο πατρικό σπίτι βλ. το ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου «Επιστροφή» (Νικηφόρος Βρεττάκος, *Ποιήματα 1929-1970, Οδοιπορία*, Διογένης, Αθήνα 1972, σ. 22).

Ο παππούς και το εγγονάκι

Πηγή

Λέων Τολστόι, *Διηγήματα, μύθοι και παραμύθια*, μτφρ. Π. Ανταίος, Ωκεανίδα, Αθήνα 1996, σ. 21-22.

Στόχοι

- ❖ Να γνωρίσουν οι μαθητές μέσα από το μικρό αυτό κείμενο τον ανθρωπισμό του Λ. Τολστόι.
- ❖ Να αναπτύξουν, να διευρύνουν και να εμπεδώσουν τα αισθήματα αγάπης και κατανόησης προς τους ηλικιωμένους συγγενείς ή συνανθρώπους μας.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Τα άτομα της τρίτης ηλικίας και οι ανάγκες τους (φροντίδα, κατανόηση, αγάπη).
- ❖ Η σκληρότητα που δείχνουν κάποτε οι άνθρωποι απέναντι στους γέροντες γονείς τους.
- ❖ Η γεροντική ηλικία (και τα προβλήματα που τη συνοδεύουν) αποτελεί ένα φυσιολογικό στάδιο στον κύκλο της ζωής.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

«Ο παππούς και το εγγονάκι» είναι ένα μικρό διήγημα, στο οποίο συναντάμε τα βασικά χαρακτηριστικά του είδους: πλοκή, κορύφωση σε ένα καίριο γεγονός, λιτότητα εκφραστικών μέσων κ.λπ. Ωστόσο, το κείμενο περιέχει και αρκετά στοιχεία παραμυθιού, καθώς δε δηλώνεται ο τόπος και ο χρόνος, η δράση είναι γοργή με κυρίαρχη τη ρηματική διατύπωση και η αφήγηση καταλήγει σε διακριτικό αλλά σαφέστατο διδακτικό μήνυμα: όποια συμπεριφορά δείχνει κανείς προς τους γέροντες γονείς του, την ίδια θα έχει, πιθανότατα, και ο ίδιος από τα παιδιά του.

Οι μαθητές μπορούν να σχολιάσουν τη συμπεριφορά των γονιών, να κρίνουν και να αξιολογήσουν την αλλαγή τους και να παρατηρήσουν το σημαντικό σημείο του κειμένου, όπου το παιδί με την αφελή μιμητική συμπεριφορά του γίνεται ο σκληρός κριτής των γονιών του αλλά και ο καταλύτης για την αλλαγή της συμπεριφοράς τους.

Μπορούν ακόμη οι μαθητές να συζητήσουν για προσωπικές εμπειρίες από τη συμβίωση με τον παππού ή τη γιαγιά τους, να ανταλλάξουν απόψεις γύρω από τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας και να αναπτύξουν αισθήματα κατανόησης προς αυτούς.

Ως προς τη μορφή, καλό είναι να τονιστεί η πυκνότητα των νοημάτων μέσα από την απλή λεκτική διατύπωση, καθώς και η παντελής απουσία εκφραστικών μέσων και σχημάτων, πράγμα που κάνει την αφήγηση λιτή και ουσιαστική. Στο διήγημα διακρίνεται ένα βασικό γνώρισμα του έργου του Λ. Τολστόι, ο ποιητικός ρεαλισμός του.

Παράλληλα κείμενα

1. Έλλη Αλεξίου, «Η θεία Καλλιτεχνία» στο *Άπαντα*, τόμ. 3: «Υπολείμματα επαγγέλματος», Καστανιώτης, Αθήνα 1978, σ. 74-81.
2. Για τις εχθρικές σχέσεις νύφης – πεθεράς βλ. «Η κακιά πεθερά», *Παραμύθια του λαού μας*, επιμέλεια Γιώργος Ιωάννου, Ερμής, Αθήνα 1979, σ. 175-178.

Βιβλιογραφία

Πολύ χρήσιμο γενικό υλικό για τη ζωή και την πεζογραφία του Λ. Τολστόι με αφορμή το διήγημά του «Ο Αλιόσα το τσουκάλι», που ανθολογείται στο σχολικό εγχειρίδιο *Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία, Ανθολόγιο μεταφράσεων*, Β' Ενιαίου Λυκείου (επιλογής), συγκεντρώνει η Γεωργία Δράκου στον ειδικό ηλεκτρονικό φάκελο του ηλεκτρονικού κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (<http://www.komnos.edu.gr/diaglossiki/rezography/Tolsto/Tolstoy.htm>), όπου, επίσης, μπορεί να βρει κανείς μια επιλογή από ιστοσελίδες στο διαδίκτυο, οι οποίες αναφέρονται στη ζωή και το έργο του Ρώσου συγγραφέα (<http://www.komnos.edu.gr/diaglossiki/sites/sites.htm>). Βλ., επίσης, το αφιέρωμα του περιοδικού *Διαβάζω*, τχ. 200 (12.10.1988).

Ευρωπαϊκά Γράμματα, Ιστορία της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, τόμ. 2, Σοκόλης, Αθήνα 1999.

Ζωρζ Σαρή**Νινέτ****Πηγή**

Ζωρζ Σαρή, *Νινέτ*, Πατάκης, Αθήνα 1993, σ. 146-149.

Στόχοι

- ❖ Να διευρύνουν οι μαθητές τη γνωριμία τους με τη (γνωστή τους από το *Ανθολόγιο των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού*) συγγραφέα Ζωρζ Σαρή.
- ❖ Να σχολιάσουν τις οικογενειακές σχέσεις των αφηγηματικών προσώπων και να τις συγκρίνουν με τις αντίστοιχες σχέσεις της σημερινής εποχής.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Η κρίση ταυτότητας ως γνώρισμα της εφηβικής ηλικίας.
- ❖ Οικογενειακές σχέσεις, αγωνίες και ανασφάλεια των παιδιών.
- ❖ Το πνεύμα του κοσμοπολιτισμού και οι επιλογές της οικογένειας (ταξίδια, κολέγια, εσωτερική φοίτηση κ.λπ.).

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Στο απόσπασμα αυτό από το αυτοβιογραφικό (όπως έχει δηλώσει η ίδια η συγγραφέας) μυθιστόρημα *Νινέτ* παρουσιάζεται μια παρωχημένη στις μέρες μας μορφή ζωής, κατά την οποία τα παιδιά των μεγαλοαστικών οικογενειών φοιτούσαν, οικότροφα, σε κολέγια του εξωτερικού. Αυτό το θέμα μπορεί να σχολιαστεί στο πρώτο επίπεδο της προσέγγισης. Το κυρίως θέμα, ωστόσο, είναι η αποκάλυψη ενός βασιανιστικού μυστικού που ταλάνιζε χρόνια τη Νινέτ, ότι δηλαδή ήταν υιοθετημένη από τους γονείς της. Με το τέχνασμα της συζήτησης που κρυφακούει η μικρή ηρωίδα, ενώ οι συνομιλητές νομίζουν ότι κοιμάται, διαλύονται οι υποψίες και η Νινέτ λυτρώνεται από τα άγχη της. Ο φιλόλογος μπορεί, με αφορμή το απόσπασμα αυτό, να προκαλέσει συζήτηση γύρω από τις ανασφάλειες των παιδιών,

το ζήτημα της υιοθεσίας, τη γονική αγάπη κ.λπ. Αξίζει να παρατηρήσουν οι μαθητές τους αφηγηματικούς τρόπους που χρησιμοποιεί η συγγραφέας (περιγραφή της πόλης, διάλογος προσώπων, αφήγηση), καθώς και την παρουσία ενός ανεξάρτητου και παντογνώστη αφηγητή. Επίσης να προσέξουν τα πλούσια εκφραστικά σχήματα (μεταφορές, εικόνες), όπως και την ειλικρίνεια και τη συγκίνηση που αναδύονται από την αφήγηση.

Συμπληρωματικές εργασίες

1. Με αφορμή το απόσπασμα αλλά και τις λεγόμενες «reality» εκπομπές της τηλεόρασης μπορεί να γίνει μέσα στην τάξη διάλογος για την υιοθεσία και τις οικογενειακές σχέσεις.
2. Να προταθεί στους μαθητές να διαβάσουν το μυθιστόρημα της Σοφίας Παράσχου *Το παιδί της καρδιάς*, Καστανιώτης, Αθήνα 1998, στο οποίο η έφηβη ηρωίδα ανακαλύπτει ότι είναι υιοθετημένη. Επίσης, το βιβλίο της Γιολάντας Πατεράκη *Το ανθρωπάκι μου*, Αθήνα 1977, που αναφέρεται στα προβλήματα των μεγαλύτερων αδερφών μετά τη γέννηση ενός άλλου παιδιού το οποίο μονοπωλεί το ενδιαφέρον της οικογένειας.

Διαθεματική εργασία

Να σχεδιάσει κάθε μαθητής το οικογενειακό δέντρο του, αποτυπώνοντας σ' αυτό τους βαθμούς συγγένειας.

Βιβλιογραφία

Κατσίκη-Γκίβαλου Άντα, «Ζωρζ Σαρή: Νινέτ», *Το θαυμαστό ταξίδι. Μελέτες για την παιδική λογοτεχνία*, Πατάκης, Αθήνα 1995, σ. 148-151.

Συνέντευξη της Ζωρζ Σαρή στο περιοδικό *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, τχ. 11 (Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 1995), σ. 3-6.

Τούλα Τίγκα

Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο

Πηγή

Τούλα Τίγκα, *Η εποχή των υακίνθων*, Πατάκης, Αθήνα 1993², σ. 138-143.

Στόχοι

- ❖ Να προβληματιστούν οι μαθητές για ένα κοινωνικό φαινόμενο των ημερών μας, τις διαλυμένες οικογένειες, και τη συνακόλουθη συμβίωση κάτω από την ίδια στέγη μελών από διαφορετικές οικογένειες.
- ❖ Να αρχίσουν να αντιλαμβάνονται ότι τα προβλήματα της εφηβείας είναι μεν δύσκολα αλλά όχι και ανυπερβλητα.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Διαζύγιο, ένα σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα.
- ❖ Αδέρφια από διαζευγμένους γονείς. Σχέσεις και προβλήματα.
- ❖ Η κρίση του θεσμού της οικογένειας και οι επιπτώσεις της στη ζωή των εφήβων.
- ❖ Έφηβοι και ημερολόγια.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Στο πολυδιαβασμένο μυθιστόρημα της Τούλας Τίγκα κεντρική ηρωίδα είναι η Ελένη, μια έφηβη δεκαέξι ετών, που ζει σε μια επαρχιακή πόλη. Δε νιώθει άνετα με την εξωτερική εμφάνισή της, γιατί φοράει σιδεράκια στα δόντια και έχει παραπάνω κιλά. Επιθυμεί να γίνει συγγραφέας, γι' αυτό και κρατάει σε ημερολόγιο τις σημαντικότερες φάσεις της ζωής της, σε καθεμία από τις οποίες δίνει το όνομα ενός λουλουδιού. «Η εποχή των υακίνθων» είναι η φάση του διαζυγίου των γονιών της. Τα προβλήματά της φαίνεται να διογκώνονται, όταν η μητέρα της ξαναπαντρεύεται και η ίδια αποκτά νέα οικογένεια· νέα μέλη της ο πατριός της ο Λάμπρος και η κόρη του η Αγγελική, με τους οποίους πρέπει να ζήσει στο ίδιο σπίτι. Στην πορεία όμως οι φόβοι της αποδεικνύονται εξωπραγματικοί, αφού η Αγγελική τη βοηθάει να μην είναι τόσο αρνητική και αντιδραστική. Έτσι, γίνονται οι καλύτερες φίλες.

Το απόσπασμα που παρατίθεται στο Βιβλίο του μαθητή δείχνει, όπως φαίνεται και από τον τίτλο του, ότι η Ελένη έχει αποδεχτεί πλέον την Αγγελική. Συνοψίζονται σ' αυτό οι αρχικές ανησυχίες των δύο συζύγων, κυρίως της μητέρας, σχετικά με το πώς θα αντιδράσουν τα δύο κορίτσια που πρέπει να ζήσουν ως αδερφές. Παρουσιάζονται επίσης τα βασικά πλεονεκτήματα του χαρακτήρα της Αγγελικής (ευθυμία, ζωντάνια, ενεργητικότητα, ευρηματικότητα, οργανωτικότητα, αγάπη για τη μουσική, αγάπη για τα ζώα), που βοηθούν την Ελένη να της «ανοιχτεί» και να την αγαπήσει.

Παράλληλα κείμενα

Αρκετά σύγχρονα μυθιστορήματα θίγουν το ζήτημα του διαζυγίου και των επιπτώσεών του στα παιδιά: Βλ. Νίτσα Τζώρτζογλου, *Δύσκολα βήματα*, Μόκας Μορφωτική, Αθήνα 1988. Μάνος Κοντολέων, *Το τριαντατρία*, Πατάκης, Αθήνα 1991³. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσπούλου, *Σπίτι για πέντε*, Πατάκης, Αθήνα 1992¹⁴. Ζωρζ Σαρή, *Το ψέμα*, Κέδρος, Αθήνα 1970.

Συμπληρωματική εργασία

Να συζητήσουν οι μαθητές τι θέλει να υποδηλώσει για το χαρακτήρα της Ελένης ο τίτλος του μυθιστορήματος *Η εποχή των υακίνθων*.

Διαθεματική εργασία

Μπορεί να ανατεθεί σε ομάδα μαθητών να αναζητήσουν στο διαδίκτυο και να συγκεντρώσουν πληροφορίες από το υλικό του ερευνητικού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών (βλ. τη διεύθυνση της ιστοσελίδας στη Βιβλιογραφία) για βιβλία της παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας, που ασχολούνται με τις οικογενειακές σχέσεις και τα συναφή προβλήματα (εφηβεία, διαζύγιο κ.ά.).

Ενδεικτική αξιολόγηση

1. Σκιαγραφήστε το χαρακτήρα της Αγγελικής, όπως αναδεικνύεται από την αφήγηση της ηρωίδας.
2. «Στην εποχή μας... οι νέοι άνθρωποι είναι αυτοί που θα παίξουν τον κύριο ρόλο, αρκεί να τους δημιουργήσουμε πρότυπα και προϋποθέσεις...». Συμφωνείτε με αυτή την άποψη; Να αναπτύξετε τη δική σας σε 8-10 σειρές.
3. Για ποιους λόγους η Ελένη επηρεάζεται περισσότερο από την Αγγελική παρά από τους γονείς της;
4. Ποιες αλλαγές επέφερε στη ζωή της αφηγήτριας η Αγγελική;

Βιβλιογραφία

Χατζηδημητρίου-Παράσχου Σοφία, «Αφηγηματικές μεταπλάσεις του χρόνου: το θαυμαστό ταξίδι της Τούλας Τίγκα», *Τρικαλινά*, τόμ. 20 (*Πρακτικά 5ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών*, Τρίκαλα 5-7 Νοεμβρίου 1999), Τρίκαλα 2000, σ. 161-168.

Χρήσιμο μπορεί να φανεί το προϊόν ενός μακρόχρονου ερευνητικού προγράμματος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών με αντικείμενο τη «Μελέτη, Διδασκαλία και Ανάδειξη της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας (1985-1995)», τα περιεχόμενα του οποίου διατίθενται στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.cc.uoa.gr/ptde/epet/Category/c0002.html>. Στο πρόγραμμα αυτό καταγράφονται πολλές εκδόσεις που απευθύνονται σε παιδιά και νέους, ενώ παράλληλα δίνονται περιλήψεις των έργων, τα οποία κατατάσσονται και σε κατηγορίες με βάση τα θέματα που πραγματεύονται.